

II. András vámmentesség-adományai világiak számára

A 13. században az árutermelés kiszélesedése a belső kereskedelem felélénkülését eredményezte. Az uralkodók a régi vásárok tartási jogát megerősítették, illetve újabbak létrehozását engedélyezték. Elterjedt a 12. században kialakult *forum liberum* intézménye is. A *forum liberum* szabad, azaz magánföldesúri vásárt jelentett, ahol a király a vásárvámot átadta a szabad vásár tartójának, valamint átengedte neki a vásár feletti joghatóságot is.¹ Ez a kereskedők számára azonban nem sokat jelentett, mert a vásárvámok továbbra is fennmaradtak.

A forgalommal együtt az utakon is megszorodtak a vámok. A vámszedésre az adott jogalapot, hogy az utazó a fizetségért cserébe előnyökre számíthatott. Így pl. az utakat karbantartották, a réveken átkelő alkalmatlanság állt fenn a rendelkezésükre, a szükséges helyeken hidak létesültek. A vámok megsokszorozódása arra készítette a kereskedelemben érdekeltet, hogy a maguk számára vámmentességet eszközöljenek ki az uralkodótól. Természetesen már a korábbi időszakokban is találkozunk vámkedvezményekkel, de a 13. században válnak igazán jelentőssé.

Tanulmányom II. András király (1205–1235) világiak számára biztosított vámmentesség-adományait veszi sorra. A felmentések különböző mértékűek voltak. Teljes, az egész országra kiterjedő mentesség mellett ismerünk területileg, vagy árucikk szempontjából korlátozott vámmentességet is. Külön kell foglalkoznunk ezek mellett a külföldi kereskedők számára adott kiváltsággal. Ezenkívül korszakunkban egyszeri, alkalmi mentességgel is találkozunk.

I. Teljes, országos vámmentesség

Az adományozottak számára a legfontosabb a teljes vámmentesség elérése volt. II. András elsőként 1224-ben, az Andreanumban az erdélyi szászok kereskedőinek

¹vö: FÜGEDIERIK: Középkori magyar városprivilegiumok. In: Tanulmányok Budapest múltjából. 14. Bp., 1961. (a továbbiakban: Fügedi, 1961.) 32.; SZÚCS JENŐ: Az utolsó Árpádok. Bp., 1993. 53.; II. András elsőként 1206-ban engedélyezett szabad vásárt János esztergomi érsek (1205–1222) egyháza számára Gerla faluban. RICHARD MARSINA: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. I. Bratislava, 1970. (a továbbiakban: CDES) 112.

engedte meg, hogy az országban szabadon és vám kifizetése nélkül közlekedjenek.²

Feltehetően országos vámmentességet kapott Pest lakossága is. A város 1244. évi privilégiumának múltra utaló szavai alapján ugyanis feltételezhető, hogy a tatárjárás előtt elnyerte azokat a királyi szabadságjogokat, amelyekkel Fehérvár és Nagyszombat rendelkezett. Győrffy György a fehérvári jogok mindkét Pest lakóinak történő adományozását 1231-re teszi.³ Ezt az évszámot Kristó Gyula is elfogadja.⁴

Fehérvár kiváltságát egy 1237. május 6-án kelt oklevél szerint Szent István királytól kapta meg.⁵ A Szent István-kori oklevél azonban eredetiben nem maradt fenn. Teljes szövegével sem rendelkezünk, de tartalmát részben ismerjük az 1237. évi oklevél, illetve más városi privilégiumokban található hivatkozások alapján. Ezek szerint a polgárok többek között országos vámmentességet kaptak, amely a határkapuknál is érvényes volt.⁶ A „fehérvári jog” a polgárok személyére vonatkozott, és nem területre. A fehérvári kiváltságlevelet azonban nem származtathatjuk I. István korából. Fügedi Erik szerint a 12. század elején készült a privilégiumlevél.⁷ Győrffy György a fehérvári kiváltság kiadását II. István (1116–1131), vagy III. István király (1162–1172) nevéhez köti.⁸ Degré Alajos szerint ezt a kiváltságlevelet inkább II. István adta a fehérváriak számára.⁹ Kristó Gyula szerint az oklevél kibocsátója talán III. István

² FRANZ ZIMMERMANN–CARL WERNER: *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*. I. (1191–1342) Hermannstadt, 1892. (a továbbiakban: ZW I.) 33–35.

³ GYÖRFFY GYÖRGY: *Budapest története az Árpád korban*. In: *Budapest története* I. 218–352.

⁴ KRISTÓ GYULA: *Magyarország története 895–1301*. Bp., 1998. (a továbbiakban: Kristó, 1998.) 251.

⁵ WENZEL GUSZTÁV: *Árpádkori új okmánytár*. I–XII. Pest–Bp. 1860–1874. (a továbbiakban: ÁÚO) XI. 9–13.

⁶ Bírjukat és tizenkét esküdtjüket maguk választották, ez a testület ítélkezett a polgárok minden peres ügyében, a polgárok közé betelepülők ugyanazon szabadságot kapták meg, mint amivel a polgárok rendelkeztek. KUBINYI ANDRÁS: *Székesfehérvári jog*. In: *Korai Magyar Történeti Lexikon* (9–14. század) Főszerk.: KRISTÓ GYULA Bp. 1994. (a továbbiakban: KMTL) 628–629.

⁷ Fügedi, 1961. 25–26.

⁸ Szerinte nem lehet első királyunk korabeli, mivel Szent István adott ugyan kiváltságlevelet a fehérvári prépostságnak, de ez csak a prépostság népeit érintő privilégium volt, és nem vonatkozott a király népeire. Másrészt azon vallon-olasz polgárok, akikre a fehérvári jog vonatkozott legkorábban a tizenegyedik század közepén települtek le a városban. GYÖRFFY GYÖRGY: *Pest–Buda kialakulása*. *Budapest története a honfoglalástól az Árpád-kor végi székvárossá alakulásig*. Bp. 1997. (a továbbiakban: Győrffy, 1997.) 48.

⁹ DEGRÉ ALAJOS: *Székesfehérvár joga a középkorban*. 144. In: *Székesfehérvár évszázadai*. 2. Középkor. Szerk.: KRALOVÁNSZKY ALÁN. Székesfehérvár, 1972.

lehetett.¹⁰ Ladányi Erzsébet véleménye az, hogy ez az oklevél nem születhetett IV. Béla kora előtt.¹¹

II. Árucikk szempontjából korlátozott vámmentesség

Ezen oklevelekben már a piacra kerülő, áruvá váló felesleggel találkozunk. Ezek egy része az egész országban az adott árucikkre mentességet biztosított, másik részük azonban egy bizonyos területre korlátozta ezt a kiváltságot. A második csoportba tartozó immunitások a területileg korlátozott vámmentességek között foglalnak helyet.

Elsőként az uralkodó 1206-ban Latin János olasz *hospes*¹² és a kereskedés céljából járó-kelő szolgálait (*famuli*) mentette fel azon vámok alól, amelyet áruik után fizetnének.¹³

1207-ben II. András elrendelte, hogy Spalato (Split) lakói az országban saját áruikból semmit sem kötelesek fizetni.¹⁴ Még ugyanebben az évben a király Almissza (Omiš), dalmáciai város lakóit ugyanilyen kiváltságban részesítette.¹⁵ Ez az oklevél azonban hamis.¹⁶ Mindkét diploma Kálmán király (1095–1116) 1108. május 25-én Trau (Trogir) városának adott szabadságlevelének szövegén alapul.¹⁷

¹⁰ Kristó, 1998. 250.

¹¹ LADÁNYI ERZSÉBET: Szent István „apostoli követségének” egyik középkori magyarországi értelmezéséről. In: Egyházak a változó világban. Szerk.: Bárdos István, Beke Margit. Esztergom, 1991. 95–97.

¹² Latin János 1204-ben a nagydisznói vendégek között élt. ZW I.7–8. Nagydisznód az egykori Szeben megyében feküdt. Ma: Cisnădic. Vallon származásának emlékrét falujának Voldorf (Kozdfő) neve máig őrzi. Erdély története. Főszerk.: KÖPECZI BÉLA I. Bp. 1986. 299.

¹³ ÁÚO XI. 83–85. Györffy György szerint az oklevélben található kiváltságok — részben utólagos — interpoláció révén kerülhettek a szövegbe, véleményét azonban részletesebben nem fejti ki. GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. Bp. 1963–1998. (a továbbiakban: ÁMTF) II. 202.

¹⁴ MARKO KOSTRENCIĆ-T. SMIČIKLAS: Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae. I–XVII. Zagrabiae, 1904–1981. (a továbbiakban: CD) III. 68–69. Az uralkodó II. Géza (1141–62) 1142. évi szabadságlevelét (CD II. 49–50) újírtotta fel ekkor.

¹⁵ CD III. 71–72.

¹⁶ SZENTPÉTERY IMRE: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I. Bp. 1923. (a továbbiakban: Reg. Arp.) 232. sz.; CD III. 72.

¹⁷ CD II. 19. A dalmáciai városprivilegiumokra L. bővebben: GYÖRFFY GYÖRGY: A XII. századi dalmáciai városprivilegiumok kritikájához. Történelmi Szemle 10 (1967) 46–56.

Hasonló kiváltságban részesítette 1209-ben a király a Varasd (Varaždin) faluban lakó *hospeseket*, akik őt kenei¹⁸ fogsága idején hűségesen szolgálták. A privilégium értelmében áruik után a várbeliek vámot és harmincadot nem tartoznak fizetni, kivéve, ha a német területekre mennek áruikkal. Ebben az esetben megrakott szekér után három dénárt, egy ló után két dénárt, két ökör után egy dénárt, három disznó után egy dénárt, egy szekér után a Dráva révénél egy dénárt kell fizetniük.¹⁹ Ezek az összegek azonban nem kiviteli vámra vonatkoznak, hanem útvámra. Szentpétery Imre szerint a varasdiak ezen oklevele hamis.²⁰ IV Béla 1220. évi megújító diplomája szerint ugyanis a II. András király által kiadott oklevél elégett. Az 1220. évi oklevél a német területekre induló varasdiaktól csak a megrakott szekerek után fizetendő három dénárt említi.²¹ Szentpéteryvel ellentétben Domanovszky Sándor nem vonta kétségbe az 1209. évi oklevél hitelességét.²² Mind az 1209., mind az 1220. évi kiváltságlevelet Püspöki Nagy Péter hamisítványnak minősíti.²³ A diplomában szereplő vámtételekkel azonos összegű vámot szabott ki IV. Béla király a német területek felé irányuló ló- és marhakivitelre a verőcei polgároknak adott 1242. évi oklevelében, a szekérrakományra azonban csak két dénárt vetett ki.²⁴ Az esztergomi vámjegyzék II. András korabeli rétegéből származó vámtételek szerint egy külföldre vitt marha után két dénárt kellett fizetni. A varasdiak kiváltságlevelében a külföldre vitt marha után ennek csak a negyedét kellett megfizetni. Az esztergomi vámtarifa szerint egy marha, vagy sertés után egy dénár vásárvám járt.²⁵ A varasdiaknál ennek csak a fele, illetve a

¹⁸ Georg Heller Knežinec-cel azonosította, amely ma Varaždin része. GEORG HELLER: Comitatus Varasdiensis. München, 1977. 79–80.

¹⁹ CD III. 89–91.

²⁰ Reg. Arp. 247. sz.

²¹ CD III. 186–187. Szentpétery Imre hitelesnek tekinti ezt az oklevelet. Reg. Arp. 567. sz.

²² DOMANOVSKY SÁNDOR: A harmincadvám eredete. Bp. 1916. 19.

²³ Mivel IV. Béla 1242. október 14-én ugyancbben a tárgyban kibocsátott oklevelében (CD IV. 166–167.) nem Andrásra, és nem önmagára, hanem testvérére, Kálmán halicsi királyra (1214–1219, 1219–1221) és szlavón hercegre (1226–1241) hivatkozik. Maguk a varasdiak is 1242 után ezt a kiváltságlevelet erősítették meg. Mindezek alapján Püspöki Nagy Péter a tatárjárás előtti hamisítványnak minősíti őket. PÜSPÖKI NAGY PÉTER: Piacok és vásárok kezdetei Magyarországon 1000–1301. I. Bp. 1989. (a továbbiakban: Püspöki, 1989.) 131. Azonban az 1220. évi oklevél hitelességének megkérdőjelezését nem tartjuk elfogadhatónak. Egyrészt mivel ebben nem szerepel a harmincadmentesség megadása, másrészt itt csak a megrakott szekerek utáni vámtételt találjuk meg, amely magasabb, mint a verőcieknek kiadott 1242. évi diplomában szereplő tétel.

²⁴ CD IV. 172–176.

²⁵ Budapest történetének okleveles emlékei. I. (1148–1301) Szerk.: GÁRDONYI ALBERT Bp. 1936. 236–239. vö.: HÓMAN BÁLINT: Magyar pénztörténet 1000–1325. Bp. 1916. 531–534.

harmada vámtétel szerepelt. A hamisítás oka egyrészt az oklevélben szereplő alacsony vámtételek lehettek, másrészt pedig a harmincad fizetése alóli mentesség megadása. Pach Zsigmond Pál mutatott rá arra, hogy a *tricesima*²⁶ kifejezés előfordulása ebben az oklevélben túl korai. A hiteles varasdi kiváltságlevelek (1220, 1242) csak a vámentességet biztosították számukra belföldön. Pach Zsigmond Pál szerint ehhez utólag toldották hozzá a harmincadmentességre való utalást, amikor ennek szedését bevezették egyes városokban.²⁷ Az 1209. évi oklevél hamis volta ellenére jól mutatja a varasdi *hospesek* kereskedelmét. Elsősorban állatokkal kereskedhettek a varasdiak, mert az ezekre vonatkozó kitételek hiányoznak a hiteles 1220. évi oklevélből.

II. András egy esetben csak meghatározott árura vonatkozó mentességet adott. 1225-ben ugyanis az uralkodó a krakkói²⁸ és igeni²⁹ szász vendégeket részesítette ilyen kiváltságban, amikor elrendelte, hogy az eladott, vagy vásárolt boruk után sem szárazföldön, sem vízen ne szedjenek tőlük vámot, mivel ők az egész ország területén ez alól fel vannak mentve.³⁰ Az oklevélből úgy tűnik, hogy ezek a *hospesek* elsősorban borral kereskedtek.

III. Területileg korlátozott vámentesség

A teljes immunitáshoz képest kisebb értékű volt a területileg korlátozott mentesség elérése. Ez elsősorban a kisebb piackörzetekben működő árusok számára volt fontos, és nekik ez a teljes vámentességgel volt egyenértékű. Azonban nemcsak a kereskedők számára volt ez lényeges, mert más esetekre is biztosított területi felmentést a király.

1206-ban II. András király elrendelte, hogy a krakkói, igeni és romoszi szász *hospesek* a szőlők után, amelyeket maguk ültettek vámot (*tributa*) nem tartoznak

²⁶ II. András kórában a harmincad alatt olyan vámot értettek, amelyet az ország belsejében szedtek egyes városokban a király vagy a királyné számára, általában függetlenül attól, hogy az áru külföldi vagy belföldi eredetű volt. PACH ZSIGMOND PÁL: „A harmincadvám eredete.” Bp. 1990. (a továbbiakban Pach, 1990.) 47.

²⁷ Elsőként Esztergomban találkozunk vele 1215-ben. CDES I. 156–157. Az 1230-as években már több helyen is szedhettek harmincadot, mert II. András 1235-ben Jolán leánya hozományára lekötötte azt. Pach, 1990. 36–37. A 15. században Varasd is ezen városok közé tartozott, mert az 1498. évi dekrétum régi harmincadhelynek nevezi. CIH I. 612–613. A fentiekre vö.: Pach, 1990. 34.

²⁸ Krakkó az egykori erdélyi Fehér megyében feküdt. Ma község Gyulafehérvártól északra. ÁMTF II. 170.

²⁹ Igen az egykori erdélyi Fehér megyében feküdt. Ma község Gyulafehérvártól északnyugatra. ÁMTF II. 167.

³⁰ ZW I. 43.

fizetni. Ezenkívül disznóikat és más állataikat erdeikben szabadon legeltethetik, utánuk sem dézsmát, sem vámot nem tartoznak fizetni.³¹ II. András ezen kiváltságokkal csak a már meglévő immunitásokat foglalta írásba, amire mutat oklevélben azon utalás, hogy a *hospesek* szabadságait elődei privilégiumok révén tiszteletben tartották.³² 1209-ben az uralkodó a Sebus *comesnek*³³ adományozott Szentgyörgy³⁴ prédiumon engedélyezett vásártartást oly kiváltsággal, hogy azt vám behajtása nélkül birtokolja, és a vásárra jöveket vámszedők ne zaklassák.³⁵ Ezen oklevelet II. András 1216-ban új pecsétje alatt megerősítette.³⁶ 1224-ben a király az erdélyi szászoknak adott privilégiumában elrendelte, hogy köztük minden vásárt vám nélkül tartsanak meg.³⁷ 1230-ban az uralkodó híveinek, Beuchanak, Hauchnak és Polkonak megengedte, hogy a Liptó területén adott lakatlan földön, melyet egykor Magyarfalunak (Uhorská Ves) neveztek, mindenféle vámtól és adótól mentes vásárt tarthassanak.³⁸ 1230-ban II. András fia, Béla és a bárók tanácsára a szatmári (Satu Mare) német *hospesek* kiváltságait állapította meg. Ezek között szerepelt a Szamos folyó átkelőhelyein biztosított vámmentesség.³⁹

Egyetlen világi embernek adott II. András a só szállítására az egyházakhoz hasonló kiváltságot.⁴⁰ Ennek okát Szegfű László abban látja, hogy az Aranybullában található

³¹ ZW I. 9–10.

³² vö.: Magyarország története. I/2. Előzmények és magyar történet 1242-ig. Főszerk.: SZÉKELY GYÖRGY. Bp. 1984. 1128.

³³ Sebus pohárnok (1209–1236) a Hont-Pázmány nem tagja. Testvérével, Sándor pohárnokkal (1203–1233) a Szentgyörgy és Bazini grófok őse. vö.: ILA BÁLINT: A Szentgyörgyi és bazini grófok birtokainak kialakulása. Turul 1927. 36–71.

³⁴ Egykori Pozsony megyében feküdt. Ma: Jur pri Bratislave.

³⁵ Karácsonyi János hibás keltezésűnek tartotta az oklevelet, és annak kiadását 1216-ra tette, holott akkor ennek megújítása történt. KARÁCSONYI JÁNOS: Hamis, hibáskeletű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig. [A Történelmi Tár 1908. évi számában megjelent „Pótlások...”-kal kiegészítve.] Szerk.: KOSZTA LÁSZLÓ. Szeged, 1988. 60–61.

³⁶ A megerősítésre azért került sor, mert az 1209-es oklevélben szereplő pecsét Gertrúd királyné meggyilkolásakor elveszett, így a diploma átírására és megerősítésére volt szükség. CDES I. 162–163.

³⁷ ZW I. 33–35.

³⁸ CDES I. 257. Az oklevélben szereplő évszám (1230) és az uralkodási év (15.) ellentétben áll egymással. Szentpétery Imre szerint a rövid oklevélszerkezet 1220-ban kevésbé volt jellemző, ezért az átiratban az évszámot tartja hitelesnek és az uralkodási évet elírásnak tekinti. Reg. Arp. 460. sz.

³⁹ GEORGIUS FEJÉR: Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. III/2. Budae. 1832. 211–213.

⁴⁰ A só a középkor egyik legfontosabb kereskedelmi árucikke volt. A legtöbb sóbánya királyi tulajdonban volt, csak két magánföldesúri sóbányát ismerünk adatolhatóan a 13. század végéről. Az ország királyi sóval történő ellátására két módszert alkalmaztak az Árpád-korban: egyrészt királyi

sókereskedelem megszigorítása miatt a király a bérbeadás helyett egyéni jogosítványt adott a sóforgalmazásra.⁴¹ 1230-ban Machareus comes fia Tamás comes⁴² számára többek között azt a kiváltságot biztosította, hogy a Maroson hat sószállító hajót tarthasson olyan kiváltsággal, mint amellyel az egresi⁴³ és bizerci⁴⁴ egyház hajói rendelkeznek. Azaz évenként háromszor fordulhatnak meg a Maroson, minden vám alól mentesek és bármely sóbányából vásárolhatnak sót.⁴⁵

Esztergom városára vonatkozó vámmentességet adományozó oklevelet nem ismerünk, de egy ezek érvényességét visszavonó diploma alapján feltételezhetjük létezésüket. 1222 körül ugyanis II. András parancslevelében vonta vissza azokat a vámmentességeket, amelyek ellenkezik atyja, III. Béla és testvére Imre királynak az esztergomi vám tárgyában az esztergomi káptalannak adott adományával.⁴⁶ Ezen oklevél eredetiben nem maradt fenn, csak II. András 1235-ben kelt megerősítő diplomájából ismerjük.⁴⁷

sólerakatokat hoztak létre, másrészt pedig egyházi testületeknek utaltak ki sót, akik ezt a bányákban, vagy sólerakatokban átvették, majd terjesztették. vö.: HÓMAN BÁLINT: A magyar királyság pénzügyei és gazdaságpolitikája Károly Róbert korában. Bp. 1921. 156.; PAULINYI OSZKÁR: A sóregálé kialakulása Magyarországon. Századok 58 (1924) 627–647.

⁴¹ Szeged története. I. A kezdetektől 1686-ig. Szerk. KRISTÓ GYULA Szeged, 1983. 336.

⁴² Monoszló nembeli Tamás egy 1219. évi hamis oklevél szerint bán, egy hiteles 1231. évi diploma volt bánnak nevezi. 1221-ben valkai ispán. KARÁCSONYI JÁNOS: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. I. Bp. 1900. 834.; Reg. Arp. 356., 366., 596. sz.

⁴³ Ciszterci monostor az egykori Csanád megyében. III. Béla alapította a rendi feljegyzések szerint 1179-ben a Boldogságos Szűz tiszteletére. Az alapításra mindenképpen 1191 előtt került sor, ugyanis ekkor már megjelenik egy oklevélben. II. András második feleségét, Jolantát itt temették el. JUHÁSZ KÁLMÁN: Hajdani monostorok a Csanád egyházmegyében. Bp. 1926. (a továbbiakban: Juhász, 1926.) 53–55

⁴⁴ Szent András tiszteletére alapított bencés apátság az egykori Arad megyében. Elsőként 1183-ban tűnt fel az oklevelekben. Juhász, 1926. 31–32.

⁴⁵ ÁÚO XI. 218–230. Az oklevél csak IV. Béla 1231. évi átiratában maradt fenn. Keltét Szentpétery Imre helyezte 1230-ra. Reg. Arp. 467. sz.

⁴⁶ Az eredeti parancs dátum nélkül kelt. Knauz az András-féle átirás alapján 1235 körül kelterkezettnek tekintette. Monumenta ecclesiae Strigoniensis. Ed: FERNANDUS KNAUZ. I. Strigonii 1874. (a továbbiakban: MES I.) 311. Szentpétery Imre azonban az oklevelet megfogalmazása alapján 1222 köré helyezte. Reg. Arp. 392. sz. Az 1235. évi átirásból mindenesetre bizonyos, hogy az átirás oka II. András kettős pecsétjével történt visszaélések voltak. Ezért az eredeti parancs 1213–1234 körül kelt, mert II. András első kettős pecsétje ekkor volt használatban. vö. SZENTPÉTERY IMRE: Magyar oklevéltan. Bp. 1930. 114.

⁴⁷ MES I. 310.

IV. Külföldi kereskedők számára biztosított vámmentesség

Mindezekről a vámmentességektől elkülönülnek a külföldi kereskedőknek biztosított kiváltságok. A 13. század elején velencei kereskedők egyre gyakrabban jelentek meg az országban, ezért 1217-ben II. András szabályozta Velencével a kapcsolatot. A szerződés értelmében a velencei kereskedők Magyarországra jövet csupán nyolcvanadot tartoznak áruik után fizetni. Egyes cikkek, azaz az arany, a gyöngy, a drágakő, a fűszer és a selyemszövet után nem kellett vámot fizetniük. Ezzel a velenceiek árucikk szempontjából korlátozott vámmentességhez jutottak Magyarországon. A magyar kereskedőkre ugyanezek a feltételek voltak érvényesek Velencében. Ez előnyös volt mindkét fél számára, ugyanakkor az egyik legfontosabb árura, az ezüstre nem biztosított vámmentességet a szerződés.⁴⁸

V. Alkalmi vámmentesség

II. András uralkodása alatt egy esetben találkozunk alkalmi mentességgel is. 1223-ben ugyanis a király elrendelte, hogy hívének, Csák nembeli Miklós⁴⁹ csanádi ispánnak Mihály⁵⁰ nevű földjére jövő idegen *hospes*eket senki ne tartsa fel vám vagy más követelés okán. Ezen kiváltság megtartására felszólította a király a soproni ispánt.⁵¹ Az uralkodó oklevelével területileg korlátozott egyszeri vámmentességet biztosított Sopron megye területén.

Korszakunkban összesen tizenhat vámmentességgel találkozunk. Ezek fele területileg korlátozott mentesség, melyek közül egy alkalmi kiváltságot biztosított. Ezen immunitásoknak száma arra mutat, hogy a világiak kereskedelme elsősorban csak

⁴⁸ ÁÚO VI. 380–383. A velencei–magyar árucserére I. TEKE ZSUZSA: Velencei–magyar kereskedelmi kapcsolatok a XIII–XV. században. Bp. 1919. 12–26.

⁴⁹ Miklós II. András uralkodása alatt több címet is viselt. IV. Béla királlyá koronázása (1235) után kegyvesztett lett. 1241-ben az országból kivonuló kunok áldozata lett. ALMÁSI TIBOR: Miklós. KMTL 456–457.

⁵⁰ Ma Mihályi Kapuvártól délkeletre, az egykori Sopron megyében. KISS LAJOS: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp. 1988.² II. 141.

⁵¹ HANS WAGNER–IRMTRAUT LINDECK-POZZA: Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebiete der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg. I. Graz–Köln–Wien 1955. 90.

bizonyos területhez kötődött.⁵² Az árucikkekre vonatkozó mentességek száma hat, melyek közül egy külföldi kereskedőknek adott kiváltságot. Két esetben meghatározta azt is az uralkodó, hogy mely árukra terjed ki ez a mentesség. Egyetlen oklevélben találkozunk olyan korlátozással, mely felmenti ugyan a kereskedőket az áruik után fizetendő vám alól, de ez érvényét veszíti akkor, ha azok a német területek felé veszik útjukat. Időben legkésőbb az országos vámmentességgel találkozunk, amelyet csak az erdélyi szászok kereskedői és Pest város lakói kaptak meg II. Andrástól. Ezen immunitások alacsony száma egyrészt azt mutatja, hogy a világiak számára kevésbé volt elérhető a teljes felmentés, másrészt a vámok jelentősége nyilvánul meg bennük.

ÉV	ADOMÁNYOZOTT	ORSZÁGOS MENTESSÉG	KORLÁTOZOTT MENTESSÉG				MEGJEGYZÉS
			ÁRUCIKK SZEMPONTJÁBÓL		TERÜLETI ÉRVÉNYES-SÉG		
			MAGYAROKNAK	KÜLFÖLDIEKNEK	ÁLLANDÓ	ALKALMI	
1206.	Latin János		Minden áru				
1206.	Krakkói, igeni és romoszi szászok				Területükön (szl., állat)		
1207.	Spalato		Minden áru				
1207.	Almissza		Minden áru				Hamis
1209.	Varasd		Minden áru (kivéve a német területek irányában)				Hamis

⁵² Kováts Ferenc Pozsonnyal kapcsolatban mutatott rá arra, hogy annak lakói 1291-ben azért csak Pozsony megye területére kértek és kaptak vámmentességet, mert kereskedelmük még nem lépte át a megye területét. Kováts Ferenc: Adalékok a dunai hajózás és a dunai vámok történetéhez az Anjouk korában. Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 8 (1901) 437.

ÉV	ADOMÁNYOZOTT	ORSZÁGOS MENTESSÉG	KORLÁTOZOTT MENTESSÉG				MEGJEGYZÉS
			ÁRUCIKK SZEMPONTJÁBÓL		TERÜLETI ÉRVÉNYESÉG		
			MAGYAROKNAK	KÜLFÖLDIEKNEK	ÁLLANDÓ	ALKALMI	
1209.	Sebus comes				Szentgyörgy (vásár)		1216-ban megerősíti a király
1217.	Velence			Arany, gyöngy, drágakövek, fűszer, selyem			
1222 e.	Ismeretlen				Esztergom		
1223.	Miklós ispán hospesei					Sopron	
1224.	Erdélyi szászok	+			Területükön (vásárok)		
1225.	Krakkói és igeni szászok		Eladott és vásárolt boruk				
1230.	Tamás comes				Maros folyón (sószállítás)		
1230.	Beucha, Hauch és Polko				Magyarfalu (vásár)		
1230.	Szatmári hospesek				Szamos folyó átkelőhelyein		
(1231.)	Pest	+					

BOGLÁRKA WEISZ

Relief from customs duties given to seculars by Andrew II.

In the 13 century, paralelly with the increase of domestic trade customs multiplied in the country. Those, who were interested in trade tried to gain relief from customs duties. Andrew II. ensured exemption to seculars in different degrees. Beside total exemption covering the whole country there existed exemptions limited with regard to territpry or voods. Besides these once he gave a charter to a foreign trademan and there were a few occasionally offered exemptions in reign of Andrew II.